

освітніх структур перед повітовою владою. У галузі ветеринарного нагляду затвердили нових оглядачів худоби – Миколу Паська, Зигмунта Мосінського, Якова Скуру та ветеринарку Марію Засечну для Великої Березовиці.

Показовим було те, що окремі звернення щодо заміни посадових осіб або призначення стипендій Єлизаветі Томашевській для здобуття сільськогосподарської освіти розглядалися безпосередньо на повітовому рівні. Це підкреслювало персоніфікований характер кадрової політики в місцевому самоврядуванні. До кадрових питань також належали заяви про пенсії, та інші соціально-службові питання.

Ухвали повітового відділу самоврядування в Тернополі свідчили про типову для міжвоєнного періоду модель управління, у якій локальні господарські питання тісно перепліталися з адміністративно-правовими процедурами. Кожне рішення мало бути затверджене, зареєстроване та занесене до протоколу, що забезпечувало прозорість і формальну підзвітність.

Аналіз протоколу засідання повітового відділу дозволяє реконструювати характер місцевого управління в Тернопільському повіті міжвоєнного періоду. Його діяльність охоплювала практично усі сфери громадського життя – від земельного господарства й фінансів – до освіти, охорони здоров'я, ветеринарії та інфраструктури. Повітовий відділ діяв у межах типових для польської адміністрації кінця 1920-х рр. принципів: централізації рішень, документальної точності та поступового реформування механізмів управління. Водночас у змісті ухвал простежувалася турбота про господарську раціональність, соціальну підтримку та контроль за ефективністю місцевих служб. Засідання 30 квітня 1929 р. відображало типовий зріз діяльності повітової адміністрації – від конкретних господарських операцій – до широкого спектру соціально-економічних і кадрових рішень, що формували повсякденне життя територіальних громад Тернопільського повіту в умовах міжвоєнної Польщі.

Ростислав Щур (Тернопіль)

**ДОКУМЕНТИ ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВ ТА ГРОМАДСЬКИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ В ФОНДАХ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА**

**ДОСЛІДЖЕННЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В ГАЛИЧИНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД**

Фонди Державного архіву Тернопільської області містять значну кількість цінних письмових першоджерел, необхідних для ґрунтовного дослідження суспільно-політичних та соціально-економічних процесів в Галичині міжвоєнної доби. Їх аналіз варта розпочати з фонду «Тернопільське воеводське управління» (Ф. 231) який містить масиви адміністративних справ різноманітної тематики, що охоплюють більшість сфер тогочасного суспільного життя. В першу чергу варта згадати підбірки актових документів: циркуляри, розпорядження, постанови Міністерства внутрішніх справ, воеводського управління, звіти староств. Для дослідження соціальних процесів та соціальної політики (в широкому розумінні) цінним є справи, які містять листування з повітовими староствами про будівництво шкіл, гімназій, будинків, мостів. Важливими для аналізу соціальної структури суспільства є списки державних робітників, власників нерухомості м. Тернополя, особові справи лікарів, духовенства різних віросповідань, польських осадників.

Важливим джерелом інформації про хід проведення земельної реформи на терені воеводства є відомості про парцеляцію землі в повітах, плани поділу

земельних ділянок. Загалом повний і детальний зріз аграрного сектору регіону дають матеріали фонду «Тернопільське окружне земельне управління» (Ф. 34). Ця державна установа була створена для здійснення урядової реформи в сфері землевпорядкування (так звані парцеляція та комасація). Фонд зокрема містить протоколи з'їздів, конференцій і засідань земельних комісій, плани проведення землевпорядкувальних робіт, хід парцеляції та будівництва. Наведений в таких документах статистичний матеріал може бути основою для систематичного аналізу результатів аграрної реформи, її впливу на структуру селянського та поміщицького землеволодіння.

Листування окружного земельного управління з Міністерством землеробства і земельних реформ Польщі дозволяє прослідкувати основні завдання державної аграрної політики, як офіційно задекларовані, так і приховані мотиви прийняття рішень в цій сфері.

Матеріали цього фонду корисні також для дослідження соціальних процесів, зокрема контракти про купівлю і продаж земельних ділянок дають доволі повну картину мобілізації земельної власності і дозволяють точно реконструювати структуру землеволодіння, її кореляцію з соціальною структурою.

Вивчення економічних процесів не може бути повним без залучення документів державних органів, відповідальних за регулювання фінансової сфери. В цьому плані особливо цінними є матеріалу фонду 31 «Тернопільське окружне фінансове управління» які містять циркуляри, інструкції і розпорядження Міністерства фінансів Польщі, також Львівської фінансової палати. Також фонд містить справи про стягнення податків, списки платників податків

Для дослідження соціальної структури населення воєводства особливу цінність становлять списки та журнали обліку домовласників у містах регіону.

Копії контрактів купівлі-продажу нерухомого майна з зазначеного фонду допомагають аналізувати соціальну структуру міського населення регіону, а також відслідковувати її динаміку впродовж міжвоєнного періоду. Не менш інформативними є фонди органів місцевого самоврядування. Наприклад в фонді Тернопільського міського управління Ф. 32 можна знайти річні бюджети та фінансові звіти міського управління, які дають уявлення про основні напрямки діяльності міського самоврядування. Списки жителів м. Тернополя (тоді офіційно – Тарнополя) із зазначенням їхнього майна, які містяться в одній зі справ фонду, допоможуть уточнити стратифікацію міського населення в воєводському центрі.

Фінансові звіти міської лікарні – безумовно корисне джерело для вивчення рівня медичного обслуговування в місті. В зазначеному фонді можна знайти велику підбірку заяв громадян щодо видачі дозволів на право торгівлі, які можна використати для вивчення міського підприємництва.

Особливу цінність має п'ятирічна програма сільськогосподарських робіт Тернопільського (Тарнопольського) повіту як джерело дослідження аграрних процесів. Статистичні матеріали фонду дозволяють провести ґрунтовний аналіз кількісних показників економічного розвитку регіону. Зокрема, фонд містить відомості про кількість худоби, садів, рибних господарств, ремісничих майстерень, а також статистичні відомості про виробництво сільськогосподарської продукції

В обласному архіві в окремих фондах зберігаються також документи окремих підприємств та фінансових установ, які функціонували в регіоні у міжвоєнний період.

В цьому плані потрібно в першу чергу згадати фонд 114 «Тернопільське відділення машинно-швейної компанії «Зінгер», також фонд 117 «Тернопільське відділення текстильної фірми «Шейбер і Компанія» у м. Лодзь» які є джерелом дослідження постачання товарів легкої промисловості та особливостей роздрібною торгівлі. Фонд 118 «Кооперативна спілка тютюнових плантаторів» дозволяє прослідкувати динаміку тютюнового виробництва та торгівлі в регіоні.

Значна роль кооперації в економіці Галичини міжвоєнного періоду – явище загальновідоме, добре досліджене. Матеріали Державного архіву Тернопільської області допоможуть дослідити регіональні особливості кооперативного руху в Тернопільському воєводстві, визначити місцеві відмінності в діяльності української та польської кооперації. В цьому плані корисними будуть наприклад справи фонду 113 «Тернопільський торгово-промисловий кооператив «Будучність», також фонду 114 «Молочний кооператив в с. Буцнів Тернопільського повіту».

Проблеми розвитку енергетики нашого краю в 20–30 рр. ХХ ст. до цього часу залишались поза увагою професійних істориків. Будівництво та функціонування електростанцій, їх вплив на електрофікацію регіону, а також вплив електрофікації на економіку та побутову сферу потребує предметного дослідження. Особливо корисними в цьому плані можуть бути щоденні звіти роботи Борщівської електростанції у 1938–1939 рр., які зберігаються в фонді 427.

Організація транспорту та зв'язку – ще одна поки малодосліджена сфера історії Тернопілля у період між світовими війнами. Фонди профільних установ, які зберігаються в Державному архіві Тернопільської області мають значну цінність в ліквідації цієї «прогалини» в науковому знанні. В цьому плані слід відзначити фонд міського поштово-телеграфного управління в воєводському центрі (Ф. 256). Схеми побудови телефонних ліній у повітах за 1935 рік можна знайти в матеріалах воєводської поліційної команди (Ф. 274).

Взагалі архіви поліційних установ вважаються цінними масивам першоджерел дослідження соціальних процесів. Гострі соціальні проблеми – такі як прояви злочинності, безпритульності повною мірою відображені в матеріалах поліційних установ. В фонді воєводської команди державної поліції (Ф. 274) зберігається декілька тисяч справ, які дають багатий матеріал для аналізу соціальних проблем досліджуваного періоду. Фонд містить зокрема звіти окружної і повітових команд державної поліції про організацію та діяльність органів поліції. Для дослідження міграційних процесів корисною може бути книга реєстрації паспортів, які були видані особам для виїзду за кордон.

Поліційні фонди зберігають значний і різноплановий статистичний матеріал, наприклад, відомості про кількість у повітах навчальних закладів бібліотек.

Протоколи розслідувань скарг населення на зловживання поліції дозволять проаналізувати соціальний аспект взаємодії населення і влади, зробити вмотивовані висновки про рівень правового захисту українського населення в конфліктних ситуаціях з польською поліцією.

Таким чином, в фондах Державного архіву Тернопільської області зберігається значна кількість документів, які є цінними, в деяких випадках незамінними і виключними, історичними першоджерелами для дослідження суспільно-політичних та соціально-економічних процесів в Галичині у міжвоєнний період.